

# ÇOCUK HAKLARI

Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi ile Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Kapsamında Mevcudiyeti Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Av. Yağız GÜNDOĞDU

Avukat / Bursa Barosu | [avyagizgundogdu@gmail.com](mailto:avyagizgundogdu@gmail.com)  
[yagizgundogdu.wordpress.com](http://yagizgundogdu.wordpress.com)

## Giriş

*“Dünyayı verelim çocuklara hiç değilse bir günlüğüne  
allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar  
oynasınlar türküler söyliyerek yıldızların arasında  
dünyayı çocuklara verelim  
kocaman bir elma gibi verelim sıcacık bir ekmek somunu gibi  
hiç değilse bir günlüğüne doysunlar  
dünyayı çocuklara verelim  
bir günlük de olsa öğrensin dünya arkadaşlığı  
çocuklar dünyayı alacak elimizden  
ölümsüz ağaçlar dikecekler”*

12 Mayıs 1962, Moskova  
Nâzım Hikmet<sup>1</sup>

Çocuk, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi gereği ulusal hukuk tarafından daha erken bir yaş tespit edilmediği sürece 18 yaşın altındaki herkes olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Kanunları bir standart getirmesi sebebiyle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin iş bu tanımını benimsemiştir. Çocuk, yaş küçüklüğü, fiziki güçsüzlüğü, gelişimini tamamlamamış ve olumsuz yönlendirmelere açık olması gibi birçok nedenle gerek devletlerin iç hukuklarında gerekse uluslararası hukukta korunmaya çalışılmıştır ve bu koruma düşüncesi çocuk hakları düşüncesine evrilmiştir.

Çocuk hakları düşüncesinin temeli insan hakları düşüncesidir, bununla birlikte insan hakları çocuk haklarının bir alt kümesidir.

Çocuk haklarının korunmaya çalışılmasına rağmen dünyada ve ülkemizde çocuklar; çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocuğun istismarı gibi son derece elim ve güç sorunlarla karşılaşmaktadır. Bütün insanlığın görevi çocuk haklarının dünya çocuklarına getirdiği standartı tüm çocuklar bakımından sağlamak ve çocuk haklarını geliştirmektedir.

Mezkûr çalışmada öncelikle insan hakları ve çocuk hakları tanımları yapılmış, tarihsel süreç incelenmiş, dünyada ve Türkiye'de çocukların durumu belirtilmiş, Türk Hukuku'nda çocuk hakları ve çocuk haklarını koruma ve gözetme görevi olan kurumlar açıklanmıştır.

Çocukların dünyayı elimizden alması ve ölümsüz ağaçlar dikmesi dileğiyle.

**Av. Yağız GÜNDOĞDU**  
**Bursa/2018**

**Anahtar Kelimeler:** İnsan Hakları, Çocuk Hakları, Human Rights, Child Rights.

---

<sup>1</sup> Bütün Şiirleri/Nâzım Hikmet/Yapı Kredi Yayınları/9. Baskı/İstanbul, Mart 2013/syf. 1811

## İçindekiler

1. Varoluşa Dayanan Haklar: İnsan Hakları ve Çocuk Hakları	3
a. İnsan Hakları	3
b. Çocuk Hakları	3
c. Temel Çocuk Hakları ve Dayanakları	4
i. Yaşama Hakkı	4
ii. Aile Hakkı	4
iii. Eğitim Hakkı	5
iv. Düşünce ve Anlatım Özgürlüğü Hakkı	5
v. Adil Yargılanma Hakkı	5
vi. Çocuk Özgürlüğü Hakkı	6
vii. Sağlıklı Bir Ortamda Yaşama Hakkı	7
viii. Çocuk Oyun Hakkı	7
2. Dünyada ve Türkiye’de Çocukların ve Çocuk Hakları İhlallerinin Durumu	7
3. Türk Hukukunda Çocuk Hakları	7
4. Çocuk Haklarını Koruma ve Gözetme Görevine Sahip Kurumlar	8
a. İnsan Hakları ve Fırsat Eşitliği Komisyonu	9
b. Kamu Denetçiliği (Ombudsman)	9
c. Türkiye Büyük Millet Meclisi Çocuk Hakları İzleme Komitesi	9
5. Sonuç	9
6. Kaynakça	10

## 1. Varoluşa Dayanan Haklar: İnsan Hakları ve Çocuk Hakları

### a. İnsan Hakları

İnsan varoluşuna dayanan ve var olduğu için bünyesinde bulundurduğu vazgeçilemez ve feragat edilemez birtakım haklara sahiptir. İnsanın bünyesinde bulundurduğu haklar bütününe insan hakları adı verilmektedir.

İnsan hakları, insanın insan olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli olan ve mevcut olmadığında insanın insana yakışır onur içerisinde yaşamını sürdüremeyeceği temel standartlar bütünüdür.

İnsan hakları, insana özgüdür, evrenseldir, vazgeçilemez ve feragat edilemez niteliktedir.

İnsan hakları kuşaklar halinde gruplandırılmıştır.

**1.Kuşak Haklar:** Can ve mal güvenliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ifade özgürlüğü ve siyasi haklar gibi haklar birinci kuşak haklar olarak gruplandırılmıştır.

**2.Kuşak Haklar:** Çalışma hakkı, adil ve eşit ücret, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi ekonomik ve sosyal haklar ikinci kuşak haklar olarak gruplandırılmıştır.

**3.Kuşak Haklar:** Temiz çevrede yaşama hakkı, özel hayatın korunmasını isteme hakkı, sanat ve bilim özgürlüğü, tüketicici hakkı, tıbbi ve biyolojik gelişmelere karşı korunma gibi haklar üçüncü kuşak haklar olarak gruplandırılmıştır.

İnsan haklarının çerçevesini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve altı temel insan hakları sözleşmesi oluşturmaktadır. Bunlar:

- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılık Yapılmasına Dair Sözleşme

### b. Çocuk Hakları

İnsandan olan çocuk; varoluşuna dayanan ve var olduğu için bünyesinde bulundurduğu vazgeçilemez ve feragat edilemez birtakım haklara sahiptir. İnsandan olan çocuğun bünyesinde bulundurduğu haklar bütününe çocuk hakları adı verilmektedir.

İnsan ırkının tarihi kronolojik olarak değerlendirildiğinde kollektif olarak çocuk haklarının varlığı düşüncesi, insan haklarının varlığı düşüncesinden sonra gelmiştir. Bu tarihin belli dönemlerinde toplumlarda varolan çocuğun taliliği, yetişkinin ise asliliği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

İnsan ırkının tarihi incelendiğinde görülecektir ki çocuk çoğu zaman tali olarak değerlendirilmiştir. Roma İmparatorluğu'nda (Cumhuriyet öncesi) çocuk, cinsiyet fark etmeksizin, Roma Hukuku'na göre babanın, Pater Familias'ın malıdır. Bu durum Pater Familias'ın ölümüne kadar geçerlidir. Helenistik dönem öncesi Antik Yunan'da da bu duruma benzer bir mal anlayışı çocuk için genel kabuldür. Bahsedilen bu dönemlerde çocuğu koruma veyahut çocuk hakları düşüncesi oluşmamıştır.

İlerleyen çağlarda, devrim sonrası Fransa'ya kadar çocuklar küçük yetişkinler olarak değerlendirilmiştir. Bu düşüncenin sonucu olarak küçük yetişkin olan çocuk yetişkinlerin sorumluluklarına ve ödevlerine mahkûm, kendi özel durumu ve yaşça küçüklüğü veyahut korunmaya muhtaciyeti gereği korumadan mahrum durumdadır.

Devrim sonra Fransa'da, çocuk işçilerin korunması fikri oluşmuş ve gelişmiştir. Bu gelişimde sanayileşme ve Avrupa'da etki doğuran 1830 ve 1848 işçi hareketleri, bilhassa 1830

hareketi, etkili olmuştur. 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında oluşan ve gelişen iş bu düşünceye uygun olarak Fransa'da çocuk işçilerin çalışmasını ve çalışmaları sırasında korunması düzenleyen ve çocukların temel eğitim almasını sağlamayı amaçlayan kanunlar yazılmış ve yürürlüğe konulmuştur. Paralel olarak İngiltere (1880), Amerika Birleşik Devletleri'nin birtakım eyaletleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nda (1824) temel eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Takiben Amerika Birleşik Devletleri'nin New York Eyaleti'nde 1873 yılında çıkarılan "Çocuk Emeği ve Eğitimi Kanunu" ile sanayi iş kolunda 10 yaş altı çocukların çalıştırılması yasaklan, 1886 yılında çıkarılan "Fabrika Kanunu" ile de 13 yaş altındaki çocukların fabrikalarda çalıştırılması yasaklanmıştır.

20. Yüzyıl'a gelindiğinde artık uluslararası alanda çocuk haklarının varlığı, bu hakların geliştirilmesi ve korunması ile çocuklar için uluslararası standartlar ve fırsat eşitliği yaratılması düşünceleri ortaya çıkmış, gelişmiş ve yüksek sesle söylenmeye başlanmıştır. Yine bu gelişimde, siyasi ve politik olaylar katkı sağlamış, 20. Yüzyıl'ın en önemli siyasi olayları olan Dünya Savaşları doğrudan etkili olmuştur.

Sırasıyla; Milletler Cemiyeti, 1924 yılında Çocuk Hakları Cenevre Beyannamesi'ni kabul etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin ortadan kalkması ve Birleşmiş Milletler'in oluşturulması ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etmiştir. Bu beyannamenin 25. maddesi çocuk hakları bakımından oldukça önemlidir, zira söz konusu bu madde "özel bakım ve yardım hakkı"nı düzenlemektedir. Ardından yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirisi'ni kabul etmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü, 1973 yılında 138 sayılı Sözleşme'yi kabul etmiştir. İş bu sözleşme kişinin sağlığına, emniyetine veya ahlakına zararlı olabilecek asgari çalışabilme yaşını 18 olarak belirlemiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Yine 1989 yılında ise Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. 2000 yılında iş bu sözleşmeye ek iki ihtiyari protokol kabul edilmiştir.

Dünya Çocuk Zirvesi 1990 yılında toplandı ve zirvede aynı yıl Çocukların Yaşam Biçimi, Korunması ve Geliştirilmesi Hakkında Dünya Beyannamesi kabul edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen bütün bu gelişmeler ışığında günümüzde, devletlerin hem kendi görevlilerinin gerçekleştirdiği ihlallere karşı hem de ailede ya da toplumdaki diğer bireylerin gerçekleştirdiği ihlallere karşı çocukları korumakla yükümlü oldukları düşüncesi egemen hale gelmiştir.

### **c. Temel Çocuk Hakları ve Dayanakları**

#### **i. Yaşama Hakkı**

##### **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Madde 3 -Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 6- Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

#### **ii. Aile Hakkı**

##### **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Madde 12- Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

## **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**

Madde 8- Özel ve aile hayatına saygı hakkı

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

### **iii. Eğitim Hakkı**

#### **Çocuk Hakları Sözleşmesi**

Madde 28- Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terketme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşme'ye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle gözönünde tutulur.

### **iv. Düşünce ve Anlatım Özgürlüğü Hakkı**

#### **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Madde 19- Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu 205 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

### **v. Adil Yargılanma Hakkı**

#### **Çocuk Hakları Sözleşmesi**

Madde 40- Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları gözönünde bulundurularak,

taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmâl nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak; Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu gözönüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

Kullanılan dili anlamaması veya konuşmaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

## vi. Çocuk Özgürlüğü Hakkı

## **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Madde 9- Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

### **vii. Sağlıklı Bir Ortamda Yaşama Hakkı**

#### **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Madde 25- 1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.

2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

### **viii. Çocuk Oyun Hakkı**

#### **Çocuk Hakları Sözleşmesi**

Madde 31- Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Günümüzde insan haklarının ve çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi devletlerin iç sorunu olmaktan çıkmış, tüm insanlığın ortak sorunu haline gelmiştir. İnsan haklarının ve çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusundaki sorumluluk evleviyetle devletlere ait olmakla birlikte, tüm insanlığın iş birliğini gerektirmektedir.

## **2. Dünyada ve Türkiye’de Çocukların Durumu**

UNICEF’in düzenlediği “Dünya Çocuklarının Durumu Raporu’na göre, 2007 yılı itibariyle;

- Tüm dünyadaki toplam çocuk sayısı, 2.2 milyardır.
- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocuk sayısı, 1.9 milyardır.
- Yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısı, 1 milyardır.
- 540 milyon çocuk temiz içme suyu imkanlarından yoksun durumda.
- 627 milyon çocuk sağlık hizmetlerine erişemiyor.
- İlköğretim çağındaki 121 milyonu aşkın çocuk okula gitmiyor.

Dünya Sağlık Örgütü’nün belirttiği üzere, çocuklarla ilgili en önemli göstergelerden birisi olarak çocuk ölümleri kabul edilmektedir. İstatistikler incelendiğinde, dünyada 0-5 yaş arası çocuk ölümleri en düşük Avrupa’da, Avrupa’nın yedi kat fazlasıyla en yüksek Afrika bölgesindedir. Dünya Sağlık Örgütü çocuk ölümlerinde yüksek gelirli ve düşük gelirli ülkeler arasında bir uçurumun olduğunu vurgulamaktadır (WHO, 2015).

Türkiye’de 2012 yılında çocuk ölümlerinin toplam ölümler içindeki oranı % 6,5’tir.

TÜİK 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre, Türkiye’de engelli nüfusun % 8,7’si çocuk nüfustur (TÜİK, 2014: 52).

## **3. Türk Hukukunda Çocuk Hakları**

Türkiye bir çocuk ülkesidir.

Türk Hukuku’nda çocuk haklarının değerlendirilebilmesi için öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90. maddesinin 5. fıkrası gereği normlar hiyerarşisinde Türkiye

Cumhuriyeti Kanunları'nın üzerinde olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi değerlendirilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti 1990 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış ve 1995 yılında uluslararası sözleşmelerin onaylanması doğrultusunda mevcut iç hukuk yollarına uygun olacak şekilde onaylamıştır. Dolayısıyla iş bu sözleşme Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinin 5. fıkrası gereği temel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda normlar hiyerarşisinde Türkiye Cumhuriyeti Kanunları'nın üzerinde olacak şekilde Türk Hukuku'nun ayrılmaz ve tartışılmaz bir parçasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin iç hukukunda ise çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerin temelini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan hükümler oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41. maddesi: *“Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar”* şeklindedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 61. Maddesi: *“Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır”* şeklindedir.

Çocuk işçiliğine yönelik olarak ise kanuni düzenlemeler 4857 sayılı İş Kanunu'nda belirtilmiştir.

Anayasa ve İş Kanunu'ndaki düzenlemelere ek olarak 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu önemlidir. Kanun amacını 1. maddesinde *“Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması”* olarak belirtmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, suça yönelmiş çocuklar için koruma, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, suç mağduru olmuş çocuklar için de bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur.

Çocuk Koruma Kanunu 4. maddesinde, çocukların haklarını korumak için uyulması gereken ilkeleri ortaya koymuştur. Bunlar:

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması.
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi.
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması.
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması.
- Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları.
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi.
- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi.
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi.
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması.
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması.
- Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları.
- Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması.

#### **4. Çocuk Haklarını Koruma ve Gözetme Görevine Sahip Kurumlar**

**a. İnsan Hakları ve Fırsat Eşitliği Komisyonu (Human Rights and Equal Opportunity Commission)**

Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde İnsan Hakları ve Fırsat Eşitliği Komisyonu (Human Rights and Equal Opportunity Commission) bulunmaktadır. Belli durumlarda Hükûmet kurum ve kuruluşları tarafından yapılan ayrımcılık, insan ve çocuk hakları ihlalleriyle ilgili şikâyetleri inceleyen ve uzlaştıran bağımsız ulusal bir kuruluştur. Komisyon tarafsız bir şekilde hareket eder.

Komisyon ücretsiz şikâyet hizmeti sağlamaktadır. Ayrımcılık veya insan hakları ihlalinden kaynaklandığı düşünülen bir sorunla ilgili olarak tavsiye ve bilgi almak için Komisyona başvurulabilir. Komisyonun, telefonla bilgi alan kişiler için tercümanlık hizmetleri bulunmaktadır. Bazı özel durumların dışında, tüm şikâyetlerin Komisyona yazılı olarak yapılması gerekir. Bu herhangi bir yazılı şekilde (e-posta dahil) ve dilde olabilir.

**b. Kamu Denetçiliği (Ombudsman)**

Çocukları da içeren herkes, gerekli tüm yargı yollarını kullandıktan sonra karşılaştığı herhangi bir haksızlığa karşı dilekçe verebilir. Bu, 10/18/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 74. maddesi uyarınca sağlanmıştır. Bir kamu idari organı tarafından çocuk hakları ihlalinin farkında olan Kuruma, gerçek ve tüzel kişiler başvurabilirler. Ombudsman Kurumu'na şikâyetle ilgili başvuru sahibinin talebi üzerine başvuru gizli tutulur.

Türkiye’de çocuk ombudsmanı, Avrupa'daki diğer çocuk ombudsman kurumlarıyla işbirliği ve Türkiye’de diğer sivil toplum çocuk hakları savunucuları ile önemli temas ve toplantılar yapma gibi birçok inisiyatif ve faaliyete sahiptir.

**c. Türkiye Büyük Millet Meclisi Çocuk Hakları İzleme Komitesi**

18 Kasım 2008, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde, siyasi parti gruplarından temsilcilerin yer aldığı 8 milletvekilinden oluşan Çocuk Hakları İzleme Komitesi kurulmuştur. Komite üyesi milletvekilleri, yapacakları düzenli toplantılarla, çocuklar tarafından kendilerine iletilen ya da kamuoyu gündemine gelen konular üzerinde araştırma yaparak önerilerini içeren raporlarını TBMM Başkanlığı'na sunmaktadır.

Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin çalışmalarına, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'deki uygulanmasını izlemekten sorumlu kuruluş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere ulusal ve uluslararası birçok kuruluş katkı sağlamaktadır.

**5. Sonuç**

Çocuk haklarının korunmaya çalışılmasına rağmen dünyada ve ülkemizde çocuklar; çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğu, çocuğun istismarı gibi son derece elim ve güç sorunlarla karşılaşmaktadır. Bütün insanlığın görevi çocuk haklarının dünya çocuklarına getirdiği standartı tüm çocuklar bakımından sağlamak ve çocuk haklarını geliştirmektedir.

Çocukların dünyayı elimizden alması ve ölümsüz ağaçlar dikmesi dileğiyle.

## **6. Kaynakça**

- UNICEF/Dünya Çocuklarının Durumu Raporu (2008)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017/2013/ Ankara
- Avrupa Konseyi/Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021/2016
- TÜİK/İstatistiklerle Çocuk/2013/Ankara
- TÜİK/İstatistiklerle Çocuk/2014/Ankara
- UNICEF/Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor.
- UNICEF/Çocuk Refahı Belgesi

Av. Yağız GÜNDOĞDU  
TÜSODER Hukuk Komisyonu Üyesi